

К. ТОМОВСКИ

ХАЌИ НИКОЛА ЖИВКОВИЌ — ХАЌИ НЕИМАР (1792 — 1870)

Прв архитект на Белград и обновена Србија

Создавањето на новата Српска држава по востанијата од началото на XIX век, створи поволни услови за брз економски развој, развој на градовите, просветата, образованието што создаде мошне поволна клима за развој на архитектурата.

Обновата на архитектурата во Србија спаѓа во периодот на владеењето на кнез Милош. Тоа е време кога се чувствува потреба за градење на нови згради за потребите на администрацијата, за личните потреби на кнезот, како и потреба за изградба на згради за живеење и на други видови објекти.

Поволните услови за градење предизвикаа потреба од поголем број на искусни градители. Тоа, пак, услови голем број на цели тајфи на мајстори на чело со своите устабаџии од Македонија да заминат за Србија и да учествуваат во изградбата на низа значајни објекти во Белград и по другите градови по Србија, и видливо да влијаат во формирањето и развојот на архитектурата во оваа земја.

Така, може да се наведе долг список на мајстори-градители, Македонци, кои учествувале во градењето на објекти во текот на XIX век во Србија, како што се на пример: Никола Рекалија со тајфа од 14 души, Наум Димитров со 6 души, Дамјан Марков со својата тајфа,¹⁾ потоа Андреја Дамјанов²⁾ со својата тајфа и други.

Податоци за учеството на мајсторите-градители од Македонија во времето на кнез Милош наоѓаме и во едно писмо датирано во март 1836 година, упатено од Белград до кнезот Милош во Крагуевац. Наведуваме дел од писмото: „Данас је дошла једна тајфа сидара из Охрида са 20 душа. Они кажу да су пре њих и друге тајфе за овамо пошле, но да су се задржале у Крушевцу и по про-

¹⁾ М. Колариќ, Граѓевине и граѓевинари Србије од 1790—1839 године, Зборник Музеја првог српског устанка, I, Београд 1959, стр. 13.

²⁾ К. Томовски, Велешките мајстори и зографи во XIX и XX век, Културно наследство, Скопје 1959; К. Томовски, Мајстор Андреја Дамјанов, Скопје 1966.

чим паланкама у нашем пределу, а овде ќе имати посла да их је и двеста“.³⁾

Во изградбата на Белград, за време на владеењето на кнез Милош, најзначајна улога има градителот Хаџи Никола Живковиќ⁴⁾ на чија што дејност ќе се задржиме во оваја статија.

Хаџи Никола Живковиќ, познат како Хаџи Неимар, роден е во Воден 1792 година, а умрел во Белград 1870 година. Се смета дека се школувал во Солун и Атина, каде што имал свои роднини. Познато е дека неговата жена Костадинка е родум од село Магарево, Битолско и дека Хаџи Никола имал пет деца, четири ќерки и еден син. Не е сè уште познато кога точно дошол во Србија, но според објектите што ги градел може да претпоставиме дека во Србија дошол неколку години пред 1824 година, бидејќи конакот на кнез Милош во Крагуевац, кој е негово дело, завршен е во 1824 година.

По проектите на Хаџи Неимар, или под негово раководство, во Белград подигнати се повеќе згради од кои некои се и до денес зачувани.

Едно од најзначајните негови дела е, секако, конакот на кнегиња Љубица во Белград,⁵⁾ во улица Кнез Сима Марковиќ бр. 8. Изградбата на овој објект, што го подигнал кнез Милош за живеење на кнегињата Љубица, отпочната е во 1829 година а завршена во 1831 година. Тоа е едновремено и прва солидно изградена зграда по ослободувањето на Белград, со јаки влијанија и во решавањето на функцијата и во пластичното оформување на објектот, од југ, како и извесни влијанија од запад.

Во основа конакот претставува цотполно симетрична композиција со централно поставен хол во приземјето и на катот околу кои се редат повеќе простории. Централно исфрлениот полукружен еркер ја нагласува симетријата во самата фасада, која, инаку, е доследно спроведена. Ентериерот е богато обработен, нарочно таваните кои се во резба, а среќаваме и вградени долапи. Денес во конакот е сместен Републичкиот завод за заштита на спомениците на културата на СР Србија, а самиот објект, поради своето архитектонско и историско значење, ставен е под заштита на Законот како споменик на културата.

³⁾ М. Колариќ, Граѓевине и граѓевинари Србије... стр. 14.

⁴⁾ За делото на Хаџи Никола Живковиќ наоѓаме податоци кај повеќе автори: Т. Р. Ђорђевиќ, Из Србије кнеза Милоша (1815—1839), Београд 1922; Н. Б. Несторовиќ, Граѓевине и архитекти у Београду прошлог столећа, Београд 1937; Б. Којиќ, Конак кнегиње Љубице, Уметнички преглед књ. 1 Београд 1937/38.; Б. Којиќ, Стара градска и сеоска архитектура у Србији, Београд 1940; М. Здравковиќ, Градитељи најзначајнијих зграда у старом Београду, Саопштење VIII, Београд 1969 и други.

⁵⁾ Б. Којиќ, Конак кнегиње Љубице, Уметнички преглед књ. 1, Београд 1937/38, Б. Којиќ, Стара градска и сеоска архитектура у Србији, Београд 1949, стр. 72—77.

Конакот на Кнегиња Љубица во Белград — (1829 — 1831)

Друга зграда изградена од Хаџи Никола во Белград е кнежевиот двор на улица Милош Велики, до темели урнат во Втората светска војна. Овој објект употребуван е како министерство на финансии. Со неговата градба отпочнато е во 1829 година, а завршена е во 1836 година.

На Хаџи Никола му се припицуваат и следниве објекти изградени во Белград: Големата Касарна на улица Милош Велики, довршена 1836 година, потоа Палилулската Касарна, довршена 1838 година и Вишата Женска Школа на улица Народен Фронт, урната 1936 година.⁶⁾

Конакот на кнез Милош во Топчидер е исто така едно од значајните остварувања на Хаџи Никола.⁷⁾ Со градењето на овој објект отпочнато е во 1831 година а истиот завршен е во 1834 година. Во него живеел кнез Милош за време на своето второ владеење, а денес во него е сместен Музејот на Првото српско востание. По својот стил и функционалното решение конакот на кнез Милош во Топчидер се надоврзува на архитектурата на конакот на кнегиња Љубица во Белград.

⁶⁾ На Хаџи Никола Живковиќ му се припицува и изградбата на Гумрукана на Савското пристаниште во Белград, урната во II Светска војна (1941). Во последно време се оспорува учеството на Хаџи Неимар во изградбата на овој објект.

⁷⁾ Во книгата на Б. Којиќ: Стара градска и сеоска архитектура у Србији, Београд 1949, изнесени се плановите на конакот на стр. 78

Од позначајните објекти на Хаџи Никола Живковиќ градени надвор од Белград спаѓа, секако, конакот на кнез Милош во Крагуевац, завршен 1824 година.⁸⁾

Дејноста на Хаџи Никола Живковиќ, како што се гледа од изложеното, е мошне значајна. Неговите објекти се одликуваат со јасна и чиста функција, со фасади кои произлегуваат од самата внатрешна содржина на објектите. Тоа е архитектура, како што веќе наведовме, со јаки влијанија од архитектурата во Македонија, кои се манифестираат во функционалните решенија, во примената на вградената покуќнина, обработката на таваните, во пластичното оформување на фасадите, употребата на еркерите, исфрлените стреи, оџаците, но и со извесни белези на архитектурата од запад, кои во овој период се сè уште слаби, но кои во текот на XIX век ќе бидат сè посилни.

Од целокупната дејност на Хаџи Никола како проектант, изведувач и назирател се гледа дека е таа мошне плодна. Тој е голем практичар, со развиено чувство за функција и естетско обликување. Сознајќи ја за архитектурата што ги понел од својата родна земја, тој успешно ја пренесува и реализира во една нова средина, која го прифаќа и која му доверува изградба на најзначајните објекти градени во тоа време во Белград. Затоа и називот што го добил: прв архитект на Белград и обновена Србија, не е случаен туку сосем заслужен. Тоа говори за неговото значење и придонес што го дал на полето на архитектурата во Србија.

Ние, со ова, пак, одбележуваме уште едно име, уште еден творец кој потекнува од нашата македонска средина, а чие дело зазема така високо место во поновата историја на архитектурата во Србија.

⁸⁾ Т. Р. Ђорђевиќ, Из Србије кнеза Милоша (1815—1839), Београд 1922, стр. 150—151.